

שתי תשובות נפתחות*:
(א) היתר לבחור בן י"ב לשאול על נזירותו
(ב) איסור להקדים תפילת מוסף לתפילת שחרית
הרב אברהם מנחם מנדל הלוי שטינברג זצ"ל

ב"ה בראדי

החיים והשלום לכבוד הרב הגדול החרף ובקי מוה"ר אהרן נפתלי נ"י זאוולאדאווער מו"צ בקי ווארשא יע"א.

א) מכתבו הגיעני בדבר שאלתו בבחור בן י"ב שנים וחדש, שלומד אצל מלמד והוא טוב בלימוד, שאמר לו רבו שיגלח עצמו מחמת שהי' לו רבוי שערות. והשיב לו – אקבל על עצמי שאהי' נזיר עד למחר. וכבר פסק הרמב"ם בפ"ב מנזירות ה"כ וכ"א, דבזה"ז מי שנדר בנזיר ה"ז נזיר לעולם שאין לנו בית כדי שיביא קרבנותיו במלאת ימי נזרו, וע"ש שכי שכופין אותו לעלות לא"י ולהיות נוהג שם נזירות עד שימות או עד שיבנה המקדש. והמל"מ בפ"ב שם הי"ג מסתפק אם מהני שאלה במופלא הסמוך לאיש, והניח בספק. וכי כבודו דהענין קשה, שצריך להמתין עוד שש שנים עד שיהי' בן י"ח שנה דחזקה דרבא ל"מ לקולא, וא"כ הוא ענין קשה לאסור אותו שש שנים ביין ותגלחת. והבחוי הנ"ל כבר למד היטב נדרים ונזיר, ונשאל כבודו מה לעשות בזה.

והנה בזה דבריו תמוהין, מאין לקח השיעור עד י"ח שנה? אם יביא שערות אחר י"ג שנה יהי' תיכף אז גדול ויוכל לשאול על נזירותו אז, ואם לא יביא שערות לא נעשה גדול עד שיהי' בן ל"ו שנה, ואם מביא סימני סריס נעשה גדול למפרע. עיין או"ח סי' ל"ה ובחוי"מ סי' רל"ה ובחוי"מ סי' ל"ה ועוד בכמ"ק. ובנ"ד ודאי א"צ להמתין רק עד שיהי' בן י"ג דהיינו שנה, דממ"נ אם יביא שערות אז א"כ יהי' גדול ויוכל לשאול על נזירותו, ואם לא יביא שערות אז א"כ איגלאי מילתא למפרע דלא הי' מופלא הסמל"א ולא הי' נזירותו נזירות כלל אפי' יודע לשם מי נזר, עיין ברמב"ם פ"א מהל' נדרים הי"ג. ועיין בתוס' נדה (דף מ"ו ע"ב) ד"ה ר"י שהקשו, דהא הוי התראת ספק דשמא לא יביא ב' שערות עד ב' או ג' שנים ונמצא דאכתי ל"ה מוהסמל"א? ותירצו דאזלינן בתר רוב שמביאין ב' שערות בזמן דהיינו בני י"ג ויום א'. וא"כ א"צ להמתין רק עד שיהי' י"ג ויום א', דלא כמ"ש כ"ת.

רק לשיטת הרמב"ם פ"א מנדרים ה"ד – דנדרים לא תלי בשערות רק בשנים, ובבן יג"ש אף דלא הביא הוי גדולים גם בשלא הביאו ב"ש וא"י לשם מי נדרו, ובן יב"ש הוי לעולם מופלא הסמל"א אף כשלא יביא ב' שערות אח"כ (ועיין בש"ך יו"ד סי' רל"ג סק"ב; ובש"ש ש"ה פ"א; ולהלן; ועיין בקהלת יעקב הספרדי אות מ' מוהסל"א; ובחידושי הארתי הרבה ואכ"מ) – לדידי י"ל דמשכחת שימתין אחר י"ג הרבה שנים עד רוב שנותיו, דילמא לא יביא ב' שערו' ואעפ"כ נזירותו הוי נזירות כדין מופלא הסמל"א, ולא יוכל להתיר לו גם אח"כ אחר יג"ש, כיון דלכל התורה דינו כקטן רק לנדרים ל"ב [לא בעינן] ב"ש [ב' שערות], א"כ לספיקות המל"מ דל"מ שאלה במופלא הסמל"א, משום דלענין שאלה עדיין קטן הוא – הך ספק גופא שייך גם לאחר י"ג בלא הביא ב"ש, דעדיין קטן הוא לענין שאלה. וא"כ לשיטת הרמב"ם שפיר משכחת דיהי' נזיר הרבה שנים ולא יוכל לשאול עליו, לצד הספק של המל"מ. ואמנם לפ"ז נראה אדרבא – משיטות הרמב"ם יש להוכיח דמועיל שאלה במופלא הסמל"א, דאל"כ למה אמר שמואל בב"ב (דף קנ"ו ע"א) בודקין לקידושין לגירושין ולחליצה כו' ע"ש למה לא אמר ג"כ להתרת נדרים מי שבא לפני חכם לשאול על נדרו יהי' צריכין לבדוקו אם יש לו ב"ש, וכמ"ש הרשב"ם שם בהא דבודקין לקידושין אעפ"י שהוא בן יג"ש ויום א' כו' לא סמכינן אשנים אלא בודקין אחריו אם הביא שערות ע"ש, ה"נ יהי' צריכין לבדוק בלא לשאול על נדרו ואף שהוא בן יג"ש וי"א, מ"מ דילמא לא הביא שערות וא"כ נדרו נדר ולשאול עליו אינו יכול דלענין שאלה קטן הוא עדיין. ולשיטת הרמב"ם הנ"ל, גם לאחר יג"ש אם לא הביא שערות יש לו דין מופלא הסמל"א וכמו שהאריך בזה הקה"י והש"ש שם. ובשלמא לשיטות התוס' א"ש, דא"צ לבדוק אחר יג"ש, דממ"נ אם אין לו שערות גם נדרו לא מהני, כיון דלא הביא השערות בזמן לא חשיב מופלא הסמל"א עוד, וכמ"ש הש"ש שם פ"ג לשיטות רש"י ותוס' ע"ש. אבל לשיטת הרמב"ם שפיר צריכין לבדוק, דאף דאין לו שערות מ"מ נדרו נדר וא"י לשאול עליו, ולמה לא חשיב שמואל גם התרת נדרים בכלל הני דצריכין לבדוק? א"ו דמהני שאלה גם במוהסמל"א, ויפשט ספיקא של המל"מ. והוא ראוי גדולה לכאורה. אך יש לדחות לכאורה לפמ"ש הש"ש שם פ"א, דדברי הרמב"ם הם רק למאי דקיי"ל תוך זמן כלפ"ז, אבל למ"ד תוך זמן כלאח"ז א"כ אין הגדלות תלוי בשנים אלא בשערות, דהא אפי' מביא שערות תו"ז נמי גדול הוא ע"ש בדבריו. א"כ י"ל דשמואל ס"ל תו"ז כלאח"ז, ולכך לא חשיב נדרים. או די"ל דה"ל מוהסמל"א דרבנן, ובדרבנן א"צ לבדוק. אבל כ"ז דוחק, דלא מצינו לשמואל שישבור כן. ועוד עכ"פ לדין לפי שיטת הרמב"ם לא לישתמיט א'

* מתוך שערי תורה חלק ו קונטרס א סימן ב.

מהפוסקים לומר דצריכין בדיקה להיתר נדרים. וזה ג"כ הוכחה מהא דלא נזכר בשום מקום כן. ועיין ביבמות (דע"ב) דמוכח כה"ג מהא דלא ישתמיט תנא דליתני הערל והטמא ולימא רע"ק הוא ע"ש. וגם מעשים בכ"י הבא להתיר לו נדרו אטו בודקין אותו אם י"ל שערות?

ובגוף ספיקה המל"מ עיין בתשו' נאות דשא בסוף הספר בתשו' הגאון מהרש"ק ז"ל מבראדי שכי דהמל"מ אינו מסופק בזה כלל בנדר מוהסמל"א אם מהני לו שאלה, דזה הוי ממ"נ אם הוי איש לנדר הוי איש לשאלה ובודאי מהני לי' שאלה. רק ספיקו הוי על נדר אביו שהדירו אביו אם מהני שאלה שלו, ע"ש שהשיג בזה על הגאון רמ"ט, שפי' כוונת המל"מ דמסתפק בנדר של מוהסמל"א בעצמו, וכ"כ במי נדה ע"ש. ולפי"ז אין בני"ד שום ספק ויכול לשאול על נזירותו.

אבל במחנה לוי נדה שם מפרש ספיקת המל"מ אכל מוהסמל"א, ע"ש שהקשה האיך לוקה הא הוי התראת ספק שמא ישאל נזירותו? ול"ש תירוץ התוס' בגיטין, דמוקמינן לי' אחזקה כמו שלא שאל עד עכשיו כן לא ישאל עוד, והא אין ראוי מדלא שאל עד עכשיו כיון דא"י לשאול עד שיהי' גדול ע"ש. ובאמת קושיתו לק"מ, דמ"ש התוס' דמוקמינן אחזקה הוא כפשוטו כיון דמחוסר מעשה השאלה מוקמינן אחזקה שלא יעשה המעשה, עיין בתוס' שבת (דף ד') ובמכות (דט"ו). ועיין בתשו' בי"צ או"ח סי' ד' ואין להאריך בזה. וכן במנ"ח מצוה שס"ח הביא ספיקת המל"מ אכל מוהסמל"א ע"ש.

ולדינא בשעת הדחק, בזה נראה ודאי דיש לסמוך על הגאון המרש"ק להתיר בשאלה, ובפרט לפמ"ש הרמב"ם בפ"א מה' נדרים ה"ה בהקדוש המופלא הסל"א, דוקא אם אכלו אחרים לוקין אבל המוהסל"א בעצמו אינו בר עונשין, ולא כר"ה דאמר דהוא בעצמו לוקה ע"ש. א"כ לגבי הקטן בעצמו ליכא איסור עליו רק מה דהגדולים מוזהרים עליו, וא"כ לפ"מ שצידד הנו"ב מה"ת או"ח סי' י"א בהא דלא ספינן לקטן איסור בידים הוא רק מדרבנן ע"ש, ועיין במה"ק אה"ע סי' ע"ה – א"כ מה שיגלחו את הקטן ויספו לי' בידים לא יהי' רק אסור דרבנן, וא"כ כיון דהוי ספק אם לא מהני שאלה הוי סד"ר, ובפרט דדרבנן ודאי דיש לסמוך על הגאון מהרש"ק שכי', דלא נסתפק בזה המל"מ כלל. וגם אם נימא דהא דלא ספינן לקטן בידים הוא מדאורי' ועיין בתשו' בית אפרים יו"ד סי' ס"ב שהשיג על הנו"ב סי' ע"ה הנ"ל, מ"מ י"ל לפמ"ש בקהלת יעקב לחדש, דאפי' אי נימא בכל האיסורים דמצווין להפרישו – הוא דוקא באיסור הבא מאליו כמו טומאת כהנים ושרצים ודם דמינייהו ילפינן, אבל בנדר ושבועה דהוא איסור הבא מעצמו לא ילפינן, ולא דמי לשאר איסורים. ע"ש שמביא רא"י לזה מהא דאיתא בספרי פ' נשא: "איש או אשה" לעשות נשים כאנשים, שהי' בדין ומה במקום שעשה קטנים כגדולים ל"ע נשים כאנשים, כאן שלא עשה קטנים כגדולים א"ד שלא נעשה נשים כאנשים, ת"ל "איש או אשה" כו'. "איש" ולא קטן, שהי' בדין ומה במקום שלא עשה נשים כאנשים עשה קטנים כגדולים, כאן שעשה נשים כאנשים א"ד שנעשה קטנים כגדולים, ת"ל "איש" להוציא את הקטנים. א"כ למה נאמר "כי יפליא" להביא את מי שידוע להפלות כו' (ועיין בנזיר ס"ב ברש"י ותוס' שם, וצ"ע מהספרי הלז). וכתב לפרש דברי הספרי, בהא דאמר ומה במקום שעשה קטנים כגדולים היינו טומאת כהנים לאותן המוזהרים עליו, ולא עשה נשים כאנשים ד"בני אהרן" ולא בנות אהרן. וע"כ מאי קאמר דאצטריך "איש" למעוטי קטן, דלא גרסי מק"ו, דא"ל [דאי אפשר לומר] דהו"א דאעפ"י שלא בא לעי"נ [לעונת נדרים] נדרו נדר, דזה א"א למילף מטומאת כהנים, דגם בט"כ [בטומאת כהנים] אין הקטן בעצמו מוזהר שלא ליטמא רק הגדולים מוזהרים עליו. וגם א"ל דעכ"פ הוי ילפי' מק"ו דקטן שלא הגיע לעי"נ הגדולים מוזהרים עליו, הא נמי לא אפשר, דדוקא בכהן דגופו כהן מאליו לכך הגדולים מוזהרים עליו, אבל בנזיר א"א להיות נזיר כלל דאין מעשה קטן כלום. וע"כ הפירוש בספרי, דאצטריך קרא למעט על מוהסמל"א דנדרו נדר, והוי ליפינן מק"ו דבהמשך נמי מוסי"ל הגדולים מוזהרים עליו כמו בט"כ, לכך אתי האי "איש" דאין הגדולים מוזהרים עליו, ע"ש בדבריו שהאריך. ובזה כתבתי בחידושי לתרץ דברי הש"ס נדה שם, דאמר מפיר למה ממ"נ אי דרבנן דרבנן ואי דאורי' קטן א"י [אוכל נבלות] אין בדמ"ל [בית-דין מצווין להפרישו]. ועמדו המפרשים דלענין מאי קאמר הך ממ"נ, ולא תירץ בפשיטות קא"י [קטן אוכל נבלות] אין בדמ"ל, דגם למ"ד דרבנן א"ש התירוץ דקא"י כו', ובפרט דהקושיא קאי רק למ"ד דאורי'. ועפ"י הנ"ל י"ל דהנה התוס' הקשו שם, דהיכי קאמר בפשטות אין בדמ"ל והארי"י בדמ"ל ע"ש. ולפי הנ"ל א"ש, דבזה לכ"ע אין בדמ"ל, דאימעת מ"איש" כנ"ל. אך זה דוקא אי מוהסל"א הוי דאורי' שפיר י"ל דהאי "איש" אתי לזה דאין הגדולים מוזהרים עליו, אבל אם מוהסל"א ל"ה רק דרבנן א"ל דהאי "איש" אתי להוציא את הקטן כנ"ל, כיון דמדאורי' ליכא מוהסל"א כלל. והנה הרשב"א ביבמות הקשה, דהפרה הוי כאומר טלי ואכלי והוי כספי לי' בידים דאסור אליבא דכ"ע? רק להנ"ל א"ש, דבנדר מותר לספות בידים, דאימעות מ"איש" כנ"ל. אך זה דוקא אם הוי דאורי', אבל אם מוהסל"א הוי רק דרבנן שוב שוה נדר לשאר איסורים ואסור לספות בידים, כמ"ש הרשב"א ביבמות שם, דאפי' אסד"ר [איסור דרבנן] אסור לספות בידים.

ומעתה א"ש דהוצרך הש"ס לומר ממ"נ, דלמ"ד מדרבנן ליכא למימר התירוץ דקא"י כו' כיון דהוי כספי לי' בידים, לכך קאמר אי מדרבנן הא מהני ההפרה ואי הוי מדאורי' שוב מוכח מ"איש" דמותר בנדר אפי' לספות בידים כנ"ל, וא"ש דברי הש"ס והבן. ועוד הארכתי בזה בדברים נעימים בעזהשי"ת ואכ"מ.

שוב הערני אחד מתשוי ח"ס או"ח סי' פ"ג שכי ג"כ דבנדרים מותר לספות בידים, דנדר אי"א למילף מהני תלתי, דיש היתר לאיסורו ואין איסורו אוסר עולם ע"ש. וא"כ י"ל בכה"ג דאין אסור דאו' להאכילו בידים שפיר יש לסמוך דמהני שאלה וכנ"ל.

ועוד יש לנו צירוף היתר שיטת המבי"ט סי' צ"ח, הובא בתשוי מהרי"ט יו"ד סי' כ"ו, דהיכי דיש לו חרטה דמעיקרא בפתח א"צ היתר מדאו' ע"י שאלת חכם, רק דממילא מותר מדאו' בלא היתר חכם. ובכה"ג ודאי הגם במוהסמל"א היכי דיש לו פתח מותר מדאו', כיון דא"צ היתר חכם, דדוקא היכי דבעי היתר חכם – וילפינן מ"לא יחל" אבל אחרים מוחלין לו – י"ל דקטן דלא הוי בכלל בל יחל, לא הוי ג"כ בכלל אבל אחרים מוחלין לו, אבל היכי דל"ב היתר חכם כלל דהוי כנדר טעות כמ"ש המבי"ט, שפיר גם בקטן הוי נדר טעות ול"ב היתר חכם. וא"כ בני"ד, דודאי אי הוי ידע דאין לו תקנה לא הי' מקבל ע"ע הנזירות, חשיב כנזירות בטעות ולא בעי היתר חכם רק מדרבנן, ובדרבנן שפיר יש לסמוך דמהני שאלה במוהסמל"א וכנ"ל.

ולאחר כתבי זאת מצאתי בספר אמרי בינה או"ח ה' שבת סי' ח', שהביא דברי הקה"י והח"ס הנ"ל דבנדר מאכילין לקטן בידים. ופלפל עליהם מדברי הרשב"א והר"ן נדרים ל"ה, דבמודר קטן אסור ללמוד עמו משום דאסור למוספי לי בידים ע"ש. ואין זה הכרח, די"ל דאסור רק מדרבנן, וע"ש בדבריו. וראיתי עוד בסי' הנ"ל ביו"ד סי' כ"ח, שהביא מהמל"מ ופירוש המח"ל [המחנה לוי] הנ"ל, ותמה עליו כמו שתמה מהרש"ק הנ"ל, דספיקת המל"מ הוא רק במדירו אביו כנ"ל. רק הוא בעצמו מסתפק לומר דל"מ שאלה במוהסמל"א מטעם דאינו בכל יחל, כדאיתא בירושלמי רפ"ט דנזיר: ישראל יש להם היתר ב"נ אין להם היתר. ופי' הפ"מ [הפני משה] דבי"נ דאינם בב"י [בבל יחל] אינם באחרים מוחלין לו ע"ש. ובאמת אין הדבר מוכרח כלל, לומר דקטן לא הוי בב"י, די"ל כיון דכשיגדל יהי בכל יחל חשוב איתא בב"י. וע"ש שהביא רא"י מפסחים (דף מ"ו) ובריי"ף שם, בהא דכיצד מפרישין חלה בטומאה ע"ש, והא יש עצה ליתן העיסה לקטן מוהסמל"א והוא יפריש החלה ולא יעבר בב"י, כדאמר ר' יהושע לא זהו חמץ שעוברין עליו בב"י משום דאין שלו. והא דלר"א עובר הוא רק משום הואיל וא"ב מתשיל, ואם נימא דמוהסמל"א אינו יכול לשאול ליכא בי' הואיל וא"ב מתשיל ולא יעבור. ולפמ"ש לשיטת המבי"ט בי"ל [ביש לן] פתח מותר מה"ת בלא היתר חכם, א"כ שייך שפיר הואיל וא"ב מתשיל דיעבור מדאו'. ועוד הביא מנדר"י (דף נ"ט), דפריך השי"ס והרי תרומה דא"ב מתשיל ותנן סאה תרומה כו' וקתני תימכר לכהן, ולישני דאיירי במוהסמל"א דא"י לשאול, א"ו דלעולם מהני שאלה. ולפמ"ש דמדאורייתא מהני שאלה, י"ל דחשיב שפיר דשילי"מ ע"י הדאו', וכמו שהאריך בזה הר"ן בפסחים פ' כ"ש ע"ש. אלא דבזה יש לדבר עוד, כיון דאינו בא ממילא רק ע"י מעשה השאלה לא דמי להר"ן הנ"ל לענין חמץ, דאח"כ ממילא יהי מותר. ועיין בשי"ס ב"מ (מ"ג) וכתבתי בזה במק"א ואין רצוני להאריך הרבה כאן.

ועוד י"ל דתלוי במה דילפי' היתר חכם, עיין בחגיגה (ד' י"י) דלמאן דילפי' היתר חכם מבל יחל אבל אחרין מוחלין לו י"ל במוהסמל"א דאינו בב"י אינו בהיתר חכם כנ"ל, אבל לר"א דילפי' שם מ"כי יפליא" א' הפלאה להיתר ע"ש, י"ל דגם מוהסמל"א הוי בכלל היתר. ומיושב הא דפסחים דר"א לטעמ"י, לכך לא נתן הך עצה ליתן במתנה למוהסמל"א. וכן בנדרים י"ל דפריך מר"א, דג"כ מודה בהך משנה, ע"ש בפ"ה דתרומות, דבמשנה ב' פליג שם ובמשנה א' נראה דמודה והבן. ויש לדבר בזה ותן לחכם. ובאמ"ב שם דחה בל"ז לשיטת הגר"א סי' שלי"א סקמ"ח, שפסק דמוהסמל"א א"י לתרום כלל, דלענין לתקן טבל לא איתרבי להיות כגדול, כמ"ש התוס' נדה (דף מ"ו ע"ב) ע"ש. ולדינא כ"כ דיש לסמוך להתיר ע"י שאלה וכנ"ל.

ובמה שאומר הנער שכיוון לשחוק ונסתפק כבודו בזה. עיין בתב"ש סי' ה' במקדיש לק"פ ואומר לשחוק כיונת, שכי דהוי דברים שבלב ע"ש. ועיין בשו"ת שו"מ מה"ת סי' ס"ה שחולק על תב"ש ע"ש. ובתשוי ב"ש או"ח סי' ק' מחלק, דבאומר לשון לשעבר היינו הקדשתי לק"פ בכה"ג גם התב"ש מודה, ודוקא באומר שמקדש עתה פסק דהוי דברים שבלב ע"ש. ועיין בתשוי מהרי"י אסאד מ"ב סי' רנ"ח. ובתשוי הארכתי בכ"ז. ובני"ד שלא אמר לשון עבר, ובאמת כפי מ"ש כבודו שאמר אקבל עלי הוי להבא, וי"ל דעדיין לא קיבל הנזירות רק שאמר שיקבל והוא לשון עתיד. ועיין חו"מ סי' רי"ב באמר אתננו להקדש דהוי נדר. ויש לעיין עוד בכ"ז, וא"א כעת להאריך, שבל"ז כ"כ שיש להקל ע"י שאלה. והנפלעני"ד כתבת.

ב) במה שרצה כי לחדש, באחד שבא לביהכנ"ס והצבור מתפללין מוסף בשבת וי"ט או ר"ח, והוא לא התפלל עדיין שחרית – יתפלל עם הצבור מוסף קודם שחרית, דהא דתפלת שחרית הוא קודם למוסף הוא משום דתדיר קודם, והא דתדיר קודם אינו מעכב בדיעבד, דאם הקריב שאינו תדיר קודם לא נפסל. וא"כ כדי לקיים תפלה בצבור הוי כדיעבד, ויכול להקדים מוסף לשחרית עכ"ד. ולא נהירין כלל במחכ"ת, כיון דקיי"ל דתפלות כנגד תמידין תקנו, כדאיתא בברכות (דף כ"ו ע"ב), ועיין באו"ח סי' צ"ח. ותפלת שחרית הוא כנגד תמיד של שחר, וקיי"ל במנחות (מ"ט) – מנין שלא יהי דבר קודם לתמיד של שחר? ת"ל "וערך עלי' העולה" עולה ראשונה, וזה הוא מצוה מדאו'. והתוס' במנחות שם נסתפקו אם אפי' בדיעבד פסול ע"ש. ואפי' אם לא פסול בדיעבד, עכ"פ מצוה מדאו' שלא יהי דבר קודם לתמיד ש"ש [של שחר], וזה לאו מטעם תדיר קודם. ועיין בתוס' ר"פ תמיד נשחט, דאפי' נדרים

ונדבות שהן תדירין כמו תמיד – אין להקדימן קודם לתמיד של שחר ע"ש. ועיין במל"מ פ"א מתמידין, שביאר באורך כל סברות ותירוצי התוס' בזה. וא"כ הדבר פשוט שאין להקדים מוסף לשחרית משום תפלה בצבור. ועיין במג"א סי' ס"ו סוסק"ב שכ' מי שאין לו תפילין לא יתפלל בצבור בלא תפילין, אף דמשום מקריב זבח בלא נסכים אם מניח אח"כ תפילין הוי כמו שהקריב הנסכים אח"כ, וקיי"ל דגם לאחר כמה ימים יכול להקריב הנסכים, עיין במנחות (ט"ו) ועיין בתשו' ב"צ או"ח שכ' בזה. וגם משום מעיד עדות שקר, אם משום אונס הוא ומניח אח"כ ליכא משום עדות שקר. ואעפ"כ ס"ל להמג"א, וכ"פ הא"ר, דעדיף להתפלל ביחיד ולעשות המצוה מהמובחר. ועיין תשו' מהרש"ם ח"ג סי' שני"ט. מכ"ש בני"ד, דאיכא מצוה מדאורי להקדים התמיד של שחר – אין ספק דזה דוחה את התפלה בצבור, והוא פשוט וברור. והנני ידידו הדושי"ת באה"ר.

אברהם מענדיל הלוי שטיינבערג
אבד"ק הנ"ל.